

ALFRED WEGENERS SIDSTE GRØNLANDSFÆRD

Af statsmeteorolog *Johannes Olsen*

I dag, hvor flyvemaskiner fra S.A.S. flere gange ugentlig passerer nordpolsområdet udstrakte ismasser, og hvor amerikanerne på selve Sydpolen har haft indrettet en station, hvor man indendørs råder over al moderne komfort, kan det nok undre en, at det for blot 30 år siden var en kæmpeopgave at indrette en enkelt station inde midt på Grønlands indlandsis. Forsøget lykkedes ganske vist, men det var med livet som indsats.

Jeg vil gerne bringe Dem tilbage til den tid – til Nordgrønland i vinteren 1930–31, hvor jeg boede i Godhavn. På dette tidspunkt virkede Alfred Wegeners store tyske ekspedition med udforskningen af Grønlands indlandsis. Vi vidste, at to ekspeditionsmedlemmer, som var blevet vore gode venner, overvintrede inde på isen, 400 km fra kysten, under meget vanskelige forhold, fordi de nødvendige forsyninger ikke var nået frem i tilstrækkelig mængde. Vi vidste også, at Alfred Wegener selv – sammen med to ledsagere – var startet fra vestkysten den 22. september 1930 for at bringe nødvendige forsyninger frem til Ismidte, men at man intet havde hørt om deres videre skæbne. Vi klyngede os til håbet om, at de trods sparsomme forsyninger var overvintret inde på Ismidte, så foråret kunne bringe os godt nyt.

Grønlands indlandsis, som dækker et område 40 gange så stort som Danmark, var dengang kun lidt udforsket. Frithiof Nansen, Nordpolens opdager Peary, Knud Rasmussen, Lauge Koch, Wegener, J. P. Koch og schweizeren de Quervain var alle gået tværs over indlandsisen på hver sit sted, men alt dette kunne kun opfattes som stikprøver. Efterhånden var man imidlertid blevet klar over, at indlandsisen dannede et mægtigt kuldedepot, som havde en betydelig indflydelse på Europas klima. Nu fattede Wegener den storslåede plan at udforske isens meteorologiske forhold ved hjælp af tre stationer. En ved isens vestrand, en midt på indlandsisen, og en på østkysten ved Scoresbysund. Desuden ville man studere isens karakter og for første gang bestemme indlandsisens tykkelse.

Ingen var bedre egnet til at løse denne opgave end Alfred Wegener. Som 27-årig deltog han 1906–1908 i Mylius-Erichsens Danmark-ekspedition til Grønlands

østkyst. Vinteren 1912 overvintrede han sammen med danskeren kaptajn J. P. Koch og to ledsagere på indlandsisen i Dronning Louises land på Grønlands østkyst og gik den følgende sommer tværs over indlandsisen til vestkysten ved Upernavik-området. Der anvendtes islandske heste som trækdyr for slæderne.

Disse dyr, som gjorde et udmærket arbejde, måtte så slås ned, efterhånden som deres kræfter svandt under det hårde slid. Den mest udholdende hest – Grauni – var dog endnu i live, da man næsten havde passeret indlandsisen og var nået til 150 km fra bestemmelsesstedet på vestkysten. Som tak for dens fortrinlige indsats prøvede man at redde den ved på lange stræk at lade den være passager på transport-slæden, som man så selv måtte trække, sikkert det eneste tilfælde af denne art i polarekspeditionernes barske historie. Da man nåede frem til friske græsgange ved iskanten, var den dog desværre for udtæret til at kunne æde, så man alligevel måtte slå den ned. Netop her, hvor indlandsisens farer var overvundet, stod man pludselig over for ny modgang. Gennem det uvejsomme bjergterræn, som stødte op til isranden, søgte man at nå ned til et bestemt punkt på kysten, som lå lige ud for den beboede ø Prøven i Upernavik distrikt for så at tilkalde hjælp derfra ved bålsignal. Terrænets dengang mangelfulde kortlægning medførte imidlertid, at man nåede kysten en snes kilometer fra Prøven, hvor ethvert håb om at opnå kontakt med denne syntes udelukket. Det blev snetykning, og her lå man så i to døgn uden proviant og var ved at dø af sult, kun med lidt læ fra en overhængende klippeblok og uden soveposer, da disse, for at spare vægt, var efterladt ved et tidligere depot. Så opdagede man en konebåd ude på fjorden. Det var pastor Chemnitz fra Prøven, der skulle til konfirmation sydpå, men som nu førte ekspeditionen velbeholdent til Prøven.

Wegener indledte sin nye ekspedition, idet han i sommeren 1929 sammen med tre ledsagere berejste Grønlands vestkyst fra Jakobshavn til Umanak for at finde det bedste opstigningssted til indlandsisen. Man valgte Kamarujuk – gletscheren i Umanak distrikt, hvor en opstigning med de store mængder materiel, som ekspeditionen krævede, syntes at være mulig uden uoverstigelige vanskeligheder. Efter at disse undersøgelser var tilendebragt, opholdt ekspeditionen sig i længere tid i Godhavn for at vente på skib, og i den tid fik vi i mit hjem ofte besøg af Alfred Wegener og hans fæller. I forvejen nærede jeg stor beundring for Wegener som videnskabsmand. Jeg kendte hans storslåede teori om, at Jordens fastlande var som kæpemæssige stenblokke, der svømmede på Jordens sejgt flydende overflade, hvorfor de forskellige kontinenter i årmillionernes løb var gledet fra hinanden, sådan at Amerika og Europa, som før havde været en enhed, i tidens løb havde lagt Atlanterhavet imellem sig. Nu fik jeg en enestående lejlighed til også at lære mennesket Wegener at kende. Det blev en oplevelse for livet. Han viste sig foruden at være en nøgtern forsker tillige at være en stor kulturpersonlighed – en ægte humanist – hvis varme

personlighed og brede menneskelige interesser virkede inciterende på én. Dette usædvanlige menneske talte desuden vort danske modersmål som en indfødt ganske uden accent.

Året efter, den 1. april 1930, startede hovedekspeditionen fra København og nåede Umanak-området den 4. maj. Her mødte man den første skuffelse: Et 40 km bredt isbælte skilte skibet fra havnen ved Kamarujuk. Desuden var isen for rådden til at tåle slædetransport, så godset måtte oplagres i Uvkusigssat 30 km fra målet. Kun to propelslæder lykkedes det med hunde som forspand at bringe til Kamarujuk under livsfarlige omstændigheder på gyngende is. Usædvanlig sent brød isen op det år. Først efter 38 døgns enerverende ventetid kunne en skonnert bringe godset frem til foden af Kamarujuk.

Alfred Wegener.

Men det værste arbejde var igen. 120.000 kg ekspeditionsgods bestående i 2500 kasser hver på 50 kg lå nu på stranden og skulle transporteres op på indlandsisen over den 1.000 meter høje gletscherskrænt. Spejlglat, uden sne, strakte gletscheren sig de første 350 meter op som en blød rounding. Derefter steg den stejlt 300 meter tilvejs for påny at blive mindre stejl, men gennemtrukket af spalter.

Der måtte først skabes veje. Altså tog man fat med isøkserne, og efter få dages forløb snoede en zigzagvej sig op over bræen. Så tog transporterne fat. 25 island-ske heste optrådte som pakheste. Belæsset med 100 kg hver transportererede de på deres små, sikre ben godset de første 650 m tilvejs ad smalle isglatte veje, langs stejle skrænter og over spalternes primitive træbroer. Øverste etage klaredes med hundeslæder, men snesmeltningen skabte her et snepløre, som hundene måtte pjaske igennem. Hestetransporterne blev ledet af tyskere og islændinge med Wegeners gamle rejsefælle Vigfus Sigurdson som førstemand. Grønlænderne var nemlig bange for hestene, som de kaldte kringmeqsuit – de store hunde; men ved slædetransporterne ydede de til gengæld fortrinlig hjælp. To måneder varede transporten, og et vældigt slid var det.

Endnu vanskeligere var transporten af propelslæderne. Først måtte man sprænge sig vej langs gletscheren, så de tunge spil og trosser kunne slæbes 150 meter tilvejs

Nunatakken i randzonen, hvor hovedstationen lå.

og fastgøres der. Så trak spillet propelslæder og motorkasser 150 meter tilvejs langs de stejle gletscherflader. Derefter anlagdes nye veje for den næste etape. Først efter 6 ugers slid var slæderne oppe på isen, men yderligere 3 uger gik, før motorerne var monteret på og gennemprøvet i det vanskelige terræn, som indlandsisen frembød. Nu kunne slædetransporten begynde, men det var allerede september, og vinteren nærmede sig.

Først og fremmest gjaldt det for Wegener at sikre station Ismidte de nødvendige forsyninger for vinteren, så tre ekspeditionsmedlemmer kunne overvintre dér. Dette betød, at over 4.000 kg proviant, petroleum og vinterhus måtte transporteres 400 km ind over indlandsisen fra vestkysten. De 4.000 kg var den nyttelast, der skulle nå ismidte, men derudover måtte man regne med omtrent den dobbelte vægt til teltudstyr og proviant for mennesker og hunde undervejs.

Allerede den 15. juli var den første slæderejse til ismidte startet med 12 slæder og 3.000 kg last. Der deltog tre tyskere og ni grønlandere, og efter en uges forløb nåede man 200 km ind på indlandsisen. Men nu vågnede grønlændernes gamle frygt for indlandsisen, og alle ni grønlandere ville vende tilbage til kysten. Først efter mange timers forhandling lykkedes det at overtale fire grønlandere til sammen med tyskerne Georgi og Weiken at fortsætte de næste 200 km til ismidte, mens tyskeren Loewe vendte hjem med resten. Efter endnu 8 dagsrejser nåedes ismidte med 750 kg nyttelast i behold. Her blev Georgi tilbage for at passe den meteorologiske station, mens Weiken og de fire grønlandere vendte tilbage til vestkysten, som de nåede på

Daglig førte de 25 heste gods op over bræen til randstationen.

6 døgn, en flot præstation med dagsrejser på 70 km. Her fejredes de fire grønlandere som helte af deres landsmænd. Den 18. august nåede det næste slædehold Ismidte med 1.000 kg nyttelast, men nu nærmede vinteren sig, og temperaturen om natten var 35 frostgrader. Den 29. august startede endnu en slædeekspedition til Ismidte, som den nåede den 13 september med 1.500 kg nyttelast. For at sikre overvintringen behøvede man dog endnu 500 kg petroleum og et overvintringshus foruden 500 kg videnskabelige instrumenter. Georgi og Sorge, som skulle overvintrere, meddelte derfor Wegener i et brev med det tilbagevendende slædehold, at såfremt disse forsyninger ikke kom frem, så de sig nødsaget til at forlade stationen Ismidte den 20. oktober for at søge ud til vestkysten med den nødvendige proviant anbragt på håndslæder. De håbede dog stadig på, at propelslæderne kunne nå rettidig frem med de nødvendige forsyninger.

Tilsyneladende var denne tro da også berettiget. Efter nogen tids prøvekørsel syntes propelslæderne at vise sig brugbare. I første halvdel af september kørte de to slæder hver 800 km på 7 rejsedage og udlagde på disse ture de nødvendige benzindepoter til rejsen til Ismidte. Desuden havde man bragt overvintringshuset og 2.000 kg udrustning ind til 200 km-depotet.

Den 17. september om aftenen nåede man påny i fint vejr ind til 200 km-depotet, parat til et fremstød på de næste 200 km ind mod Ismidte med resten af forsyningerne næste morgen. Men pludselig kulkastedes alle forhåbninger. I de næste to døgn bandt snestorm deltagerne i deres telte, og da man så fik bedre vejr, viste det

sig umuligt at køre propelslæderne op mod vinden på grund af den dybe nysne. Med tungt hjerte måtte man med tomme slæder og vinden på ryggen sætte kursen mod vest ud mod isranden.

Her havde Wegener - som tvivlede på propelslædernes succes - samlet hunde og slæder til en ny ekspedition, som skulle bringe så megen proviant og petroleum til ismidte, at en overvintring var forsvarlig. Georgis og Sorges tilbagerejse med håndslæder i oktober anså Wegener for uforsvarlig. Wegener ledede selv den nye ekspedition, fordi der kunne blive tale om afgørelser, som kun han kunne træffe. Den 22. september startede han sammen med Loewe og 12 grønlandske medhjælpere - 14 slæder og 130 hunde. Nysne skabte tungt føre, og man kom kun langsomt frem. Den 27. om aftenen nåede man 62 km-punktet, og de sidste dagsrejser havde været på 5 km trods et mægtigt slid. Grønlanderne havde tabt humøret og ville vende om. Efter en hel dags forhandling fik Wegener fire til at gå videre, mens 8 vendte hjem. De medførte et brev, hvori Wegener bl. a. skrev:

„Kære Weiken. - Det, jeg frygtede, er sket. Ikke blot er propelslæderne ikke kommet videre end til 200 km, også vor slæderejse er brudt sammen på grund af det ugunstige vejr. Af de 12 grønlandere kører 8 hjem i dag. Det har kostet megen anstrengelse at få de andre til at blive hos os. Og om det lykkes at nå frem med dem til 400 km, vil jo også først vise sig. Vi har i dag til morgen $\div 28,2^\circ$, snedrift og modvind et yndigt vejrlig. Vi forsøger nu at bringe den manglende petroleum ind, ellers kun småting. Om Sorge og Georgi så bliver eller kører ud sammen med os, må tiden vise. Hvis det går an, ville jeg jo gerne opretholde stationen vinteren igennem; men også kun da. Huset kan vi ikke få ind, men det vil de jo give afkald på. Det hele er jo en svær katastrofe, og det nytter ikke at lukke øjnene for det. Nu er det livet om at gøre. . . . Med de gode rejsevilkår turde det nu være definitivt forbi, og hvad vi har i vente er i hvert fald ingen lystrejse.“

Den 14. oktober kom yderligere tre af Wegeners grønlandske ledsagere tilbage til vestkysten. I et brev skrevet den 6. oktober, 151 km fra kysten, hedder det:

„Kære Weiken, Den bløde nysne har sat vort marchtempo meget ned. 1. okt.: 15 km, 2. okt.: 0, 3. okt.: 6 km, 4. okt.: 14, 5. okt.: 11. Herved er vort program atter blevet kuldcastet. Vi sender nu tre grønlandere hjem. Vi drager videre med tre slæder, som senere reduceres til to, og håber på denne måde - om også praktisk talt uden nyttelast - at nå Georgi og Sorge, hvad enten det nu bliver ved stationen Ismidte eller allerede på tilbageturen.“

Wegener anmoder om, at der den 10. november sendes et undsætningsslædehold, som skal vente ved 62 km-depotet til 1. december, og Wegener slutter: „Vi har det godt; hidtil ingen forfrysninger. Vi håber på et godt udfald. Lad hverken Dem eller Deres kammerater forstyrre i at gå videre med de videnskabelige opgaver.“

Ekspeditionsmedlemmer på vandring op over bræen til indlandsisen.

De tre, der drog videre, var Wegener, Loewe og grønlandereren Rasmus Villumsen.

Den 10. november drog Weiken og Krause afsted fra veststationen til 62 km-depotet sammen med to grønlandere. Først efter 12 dages forløb nåede man det og fandt det urørt. Wegener var altså ikke nået tilbage til det. Skønt mørketiden på disse breddegrader allerede var indtrådt, så solen aldrig kom op over horisonten, gjorde Weiken strejftog på en halv snes km ind over indlandsisen. Den 30. november gjorde man et fremstød helt ind til 80 km fra kysten og lagde et ekstra depot. Først den 7. december startede man tilbageturen til vestkysten. Med vinden på ryggen og fuld-måneskin gjordes turen på en enkelt dag. På veststationen var stemningen trykket. Først om et halvt år kunne man vente nyt om Wegener og hans fæller. Man klyngede sig til håbet om, at også de overvintrede i Ismidte.

Næste forår, den 25. april 1931, startede Weiken mod Ismidte med 7 slæder og 81 hunde. Førret var tungt, og man kom kun 20 km frem dagligt. Undervejs fandt man mange tegn på Wegeners henrejse, men intet tydede på, at nogen var rejst tilbage. Håbet steg. 189 km inde fandt man to opplantede ski. Men da man gravede under dem, fandt man kun en tom kasse og hastede videre. Fra 200 km blev førret bedre, og de næste 175 km tilbagelagdes på tre døgn. Kort før ismidte blev man indhentet af de to propelslæder, som havde Rasmus Villumsens broder som passager. Det var hans skarpe øjne, som først så Ismidtes sneborg dukke op over horisonten. Spændingen blev næsten uudholdelig. Hvor mange ville man finde der? Så så man to mennesker, der vinkede. Kun to, det var Georgi og Sorge. Men inde i sneborgen lå Loewe,

som var blevet tvunget til overvintring af forfrysninger, der havde kostet ham hans tæer. Wegener og Rasmus var rejst tilbage mod veststationen den 1. november med to slæder, 17 hunde og rigelig proviant. De agtede daglig at rejse 20 km og at fortsætte rejsen med et hundespand og én slæde, når hundenes antal svandt. Under deres tilbagerejse havde temperaturen ved Ismidte ofte været under 50 graders frost.

Loewe kunne fortælle, at han og Wegener på indrejsen til Ismidte havde fået bedre føre fra 180 km og nåede til 335 km den 24. oktober. De fortsatte rejsen, trods indtrædende kulde ned til 54° frost, for at opnå forbindelse med Ismidtes besætning. Georgi og Sorge havde ikke opgivet Ismidte 20. oktober på grund af uventet gunstige boligforhold i en ishule, og fordi udrejsen var blevet farligere ved kulde og slet føre. Ved ankomsten til Ismidte den 30. oktober var Wegeners tilstand udmærket, Rasmus's tilstand var god, mens Loewe ved 345 km havde fået forfrysninger i samtlige tæer.

Modsætningen mellem det barske vejrlig uden for og forholdene i ishulen, hvor en petroleumsovn holdt temperaturen på fem graders frost, var så overvældende, at Wegener gang på gang udbrød: Hvor er her dog hyggeligt, hvor er her dog hyggeligt! Han skrev i sin dagbog i timevis og drøftede indgående ekspeditionsplanerne for det kommende år. Efter halvandet døgn hvile var han parat til hjemturen sammen med Rasmus.

Wegener havde håbet at nå til 200 km varden med begge slæder og derfra gå videre med én slæde, som Rasmus skulle køre og Wegener følge på ski. Dog måtte de have mistet flere hunde end beregnet, thi allerede ved 285 km fra kysten var en proviantkasse efterladt. På hjemturen fra Ismidte fandt forårsholdet Wegeners slæde ved 255 km. Den 12. maj standsede man så igen ved de opplantede ski ved 189 km. Denne gang blev der gravet dybere. Trekvart meter nede fandt man Wegener omhyggelig påklædt, indsyet i to soveposebetræk og hvilende på en sovepose og et renskind. Hans personlige ejendele var urørt, kun pibe, tobak og dagbog var fjernet. Døden skyldtes ikke forfrysning, men Wegener, der var 50 år, var sandsynligvis død i teltet af overanstrengelse fremkaldt ved besværet ved at følge hundeslæden på ski i novembermørket over en bølgende isflade.

Når man kender grønlændernes angst for døde, er det rørende at tænke på den omhu, den toogtyveårige Rasmus har udvist ved begravelsen af Wegener og den omtanke, hvormed stedet var blevet markeret.

Man får indtryk af, at det har knebet for Rasmus at orientere sig efter Wegeners død. Han har slået lejr ved 171 km og først bagefter fundet 170 km-depotet, hvor han har opholdt sig i flere døgn. Derfra var alle depoter urørt, men ved 155 km havde hunde opholdt sig i længere tid. En eftersøgning, der strakte sig over 3.000 km, bragte intet nyt. Ethvert spor efter Rasmus var forsvundet.